

Richard Swedberg, jeden ze zakladatelů ekonomické sociologie. S Markem Granovetterem, Amitai Etzionim a dalšími patří mezi klasické autory tohoto směru

určitých okolností tvoří subjektivně významné referenční rámce (i) migrantských komunit, zatímco jejich vliv na majoritní společnost hostitelských zemí je obvykle zanedbatelný. Antropologizace ve smyslu orientace na sociálně sdílené a subjektivně zakoušené hodnoty, symboly a sociální entity je nezbytná i v případě migrační sociologie, která dosud namnoze vycházela z úzce demografických pozic. Jak totiž ukazují výzkumy jiných oblastí, například rodinného a reprodukčního chování,⁴³ ani v této „navýsost demografické“ sféře rozhodně nelze pracovat bez náležitých teoretických východisek, a tím spíše to platí u migračních procesů, které jsou dalekosáhle ovlivněny historickými, socio-kulturními, ekonomickými a dalšími aspekty.

Význam socioekonomických charakteristik v širším smyslu, zahrnujících například i sociální, kulturní a symbolický kapitál stejně jako mocenské vlivy na jedné straně a hodnotovou a duchovní sféru na straně druhé, přitom v současnosti vede k primátu ekonomické sociologie v rámci migračních studií. Toto výsadní postavení, které je na zá-

pad od našich hranic nepochybnitelné a mělo by být prosazeno i v českém prostředí, však rozhodně neznamená diskvalifikaci odlišných metodických východisek a/nebo transdisciplinární spolupráce. Stejně jako jsou revidovány představy starších historiků o výlučně náboženské modulaci předmoderní evropské společnosti,⁴⁴ bylo by zkratkovité předpokládat, že jedinými motivačními faktory současných sociálních procesů jsou ekonomické zákonitosti, vztahy a aktuální zisk. V sociologii byly ekonomistické teorie (sociální) směny kriticky překonány již v šedesátých letech a není důvod se k nim vracet. Komplexní charakter migračních procesů, a to nejen vzhledem k jejich motivaci, ale i sociálním důsledkům v nejširším smyslu, nutně předpokládá rozsáhlou spolupráci antropologů, demografů, historiků a sociologů s badateli v dalších oblastech, jako je ekonomie, politologie, psychologie,

43 Např. BERGER, Brigitte – BERGER, Peter: *The War Over the Family: Capturing the Middle Ground*. Harmondsworth – New York, Penguin Books 1983. Přehled sociologických teorií rodinného a reprodukčního chování s důrazem na překonání úzce demografické perspektivy viz HAMPLOVÁ, Dana: *Vstup do manželství a nesezdaného soužití v České republice po roce 1989 v souvislosti se vzděláním*. Praha, Sociologický ústav AV ČR 2003, s. 9–20.

44 HORSKÝ, Jan: Problém hodnotových orientací při studiu lidové kultury. In: NEŠPOR, Zdeněk R. (ed.): *Mezi náboženstvím a politikou: Lidová kultura v raném novověku*. Praha, Filozofická fakulta UK 2005, s. 11–24.

vědy o umění a podobně. Transnacionalismus zároveň vyžaduje spolupráci na mezinárodním poli, přičemž se ukazuje, že státní útvary jsou jen v některých případech vhodnou základní výzkumnou „jednotkou“. Jde především o jejich normativní a represivní působení, zatímco jindy je vhodnější migrace konceptualizovat v rámci transnacionálních sociálních prostorů, regionálních vazeb, vztahů mezi městy a jejich okolím, ale třeba i vzhledem k působení náboženských, zájmových či vzdělanostních skupin nebo nadnárodních korporací.

kulturní zakotvenost ekonomického jednání, odporující neoklasickému pojetí, je přitom ještě patrnější v případě trhu práce. Jak ukázaly četné studie Marka Granovettera, Charlese Tillyho a dalších, žádné ekonomické prostředí není „standardní“ v tom smyslu, že by v něm docházelo k bezvýhradně racionální interakci mezi zaměstnavateli a zaměstnanci, nýbrž se zde uplatňují existující sociální a symbolická pouta. V oblasti spotřeby zase ekonomický *mainstream* nebral do úvahy například rodinnou dynamiku nebo sociální vazby mezi spotřebiteli stejně jako faktory sociálních nerovností a třídního zařazení. Jinak řečeno, žádné ekonomické jednání, včetně hospodářských aspektů a implikací mezinárodních migrací, není do důsledku ani racionální, ani individuální, a z důvodu zájmového konfliktu ani nevede k rovnovážnému stavu systému, neboť je zároveň a především jednáním sociálním.

Závěry

Naznačený vývoj teoretických a metodických perspektiv současných západních migračních studií, ať už byly vypracovány na jakkoli odlišném materiálu, se jeví jako značně odlišný od českého akademického diskurzu, který sledovala minulá studie. Ve zdejším prostředí totiž jako by téměř absentovala teorie. Migrační studia – pokud se vůbec provádějí – se metodicky opírají především o zastaralé přístupy „klasické“ historiografie nebo deskriptivního národopisu, doplněného o uměle konstruované kategorie.³⁹ Objevují se sice první náznaky překonávání tohoto stavu, institucionálně zaštitěné zejména rodící se sociální antropologií,⁴⁰ avšak k jejich širšímu prosazení je ještě daleko, stejně jako v případě skutečných antropologických výzkumů.⁴¹ Studii o českých migracích a jejich dosavadních výzkumech, uveřejněnou v posledním čísle *Soudobých dějin*, jsem přitom uzavřel pobídkou k jejich rychlému doplnění po stránce tematické, teoretické i metodické, a to je mým záměrem i na tomto místě. Přestože se zahraniční výzkumy v naprosté většině nezabývají českými migracemi, lze si z nich vzít poučení a navazovat na ně nejen v komparativních aspektech – již z toho důvodu, že jinak by skutečně plodná mezinárodní spolupráce ani nebyla možná. Vyžaduje to výraznější sociologizaci a antropologizaci českých migračních studií, jejich zájem o socioekonomické a kulturněkonstruktivistické charakteristiky migračních procesů, a především mnohem zásadnější interdisciplinární spolupráci, než tomu bylo doposud. Výsledky tradičně pojatých historických,

39 K dodnes přetrvávajícímu vlivu sovětské národopisné školy a jeho implicitním politickým konotacím viz NOSKOVÁ, Helena: Česká společnost, jinozárodnostní obyvatelstvo a reemigranti. In: *Slezský sborník*, roč. 95, č. 3 (1997), s. 179–185.

40 Např. slibná teoretická diskuse o multikulturalismu a sborník publikovaný na jejím základě (HIRT, T. – JAKOUBEK, M.: *Současné spory o multikulturalismus*).

41 SKALNÍK, Petr: Politika sociální antropologie na české akademické scéně po roce 1989: Zpráva pozorujícího účastníka. In: *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, roč. 38, č. 1–2 (2002), s. 102 n.; NEŠPOR, Zdeněk R. – JAKOUBEK, Marek: Co je a co není kulturní/sociální antropologie? Námět k diskusi. In: *Český lid*, roč. 91, č. 1 (2004), s. 53–56.

kých, etnografických a demografických výzkumů mezinárodních e/imigrací z/do České republiky totiž nemohou dávat adekvátní odpovědi na otázky kladené institucemi státní i občanské sféry ani zájmem kulturních organizací a v neposlední řadě i sféry komerční. Nemohou ani přispívat k většímu propojení akademického výzkumu s jeho praktickou aplikací, ačkoli současný rozmach mezinárodních migrací, který zjevně bude nadále pokračovat i v případě České republiky, si něco takového vynucuje.

Mají-li se česká migrační studia dostat na světovou odbornou úroveň, je proto vedle jejich rozšíření nezbytné přistoupit k zásadním vnitřním změnám badatelských metod i způsobu prezentace výzkumných výsledků. Humanitní a společenské vědy již dále nesmějí selhávat, jak jejich nedostatečnou transformaci popsal Jiří Večerník,⁴² nýbrž musí vést ke kritice a vytváření alternativních koncepcí vládnutí na všech úrovních. V případě migračních studií přitom jde o obzvlášť ožehavé téma vzhledem k vzedmuté vlně odporu proti imigrantům v některých zemích západní Evropy a k negativním aspektům evropské integrace, avšak právě proto odborníci nemohou zůstat stranou veřejného diskurzu o těchto otázkách. Pokud jde o praktické institucionální fungování akademické sféry, asi by bylo zbytečné uměle konstruovat migrační studia či „emigrantologii“ jako svébytnou disciplínu, mnohem důležitější však je skutečné propojování a komunikace mezi dílčími badatelskými perspektivami a pracovišti stejně jako nelpění na zavedených pramenných zdrojích a metodách jejich výzkumu. V oblasti soudobých dějin to znamená širší uplatnění orálněhistorických metod a zájem o nepříliš frekventované narativní prameny v historiografii, egodokumenty a další materiály, a to nejen z pera významných jedinců, nýbrž i takzvané standardní populace. Jinak řečeno, studium soudobých dějin by se mělo v případě mezinárodních migrací zaměřit na jejich sociokulturní a symbolickou dimenzi, „odpolitizovat“ se a brát do úvahy především sociální rámec hostitelských zemí. Etnografické a folkloristické výzkumy by měly směřovat k sociálněantropologickým dimenzím a perspektivám a neměly by se vyhýbat ani analýzám ekonomického, případně politického a jiného veřejného působení. I v tomto případě totiž platí, že různé krajanské spolky, které jsou hlavním předmětem (historicko-)etnografických výzkumů, jen někdy a za

Stephen Castles spolu s M. J. Millerem počátkem 90. let formuloval nejvýznamnější změny, k nimž dochází v souvislosti s novými (současnými) migracemi

42 VEČERNÍK, Jiří: Výzkum společenské transformace a česká sociologie. In: *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, roč. 38, č. 1–2 (2002), s. 55–77.

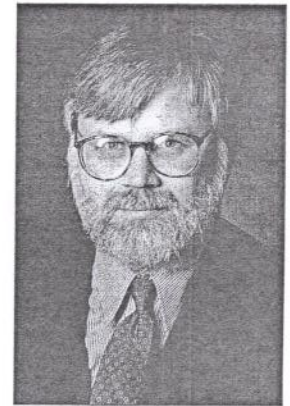
Pro příklady přitom není vůbec třeba chodit daleko, stačí vzpomenout na aktuální migrační systém mezi Českou republikou a Ukrajinou.³² Zatímco starší, žurnalisticky petrifikovaná výkladová tradice v devadesátých letech uvažovala jen o vykořisťování pracovních migrantů do českých zemí v podobě klientelistických či korupčních sítí a bossismu nebo o jejich okrádání o výtěžky, Helena Nosková vedle toho upozornila na důležitý aspekt náboženského vyznání a na společenství tvořená hlavně konvertity k menšinovým protestantským vyznáním, která se proti těmto praktikám postavila.³³ Podobně tomu bylo i v případě reemigrantů z Rumunska v devadesátých letech 20. století,³⁴ zatímco pro imigranty ze západní Evropy, a především severní Ameriky, na počátku této dekády hrálo velkou roli jejich národní vědomí a/nebo „kulturní mise“ do bývalých komunistických zemí. Společně sdílené sociální charakteristiky, hodnoty a symbolické významy se přitom ve všech případech projeví nejen ve folklorní rovině, ale především v ekonomické a mocenské oblasti.³⁵

Přes rozdílnost metodických východisek moderních migračních teorií ve světovém měřítku platí, že jde zcela zřejmě o důsledky jejich „pragmatického“ původu. Jejich hlavním výzkumným polem jsou otázky spojené s hospodářským a sociálním rozvojem hostitelských společností a přínosem imigrantů v těchto sférách, který má také výrazné politické a mediální implikace. Je to pochopitelné, neboť i pokud bychom postulovali rozdíly mezi takzvanými politickými a ekonomickými migranť, jako to dělala starší migrační studia, bylo by iluzorní předpokládat, že se političtí e/imigranti do tohoto procesu nezapojují. Na výrazný socioekonomický vliv imigrantů na americkou společnost přitom upozornila již Edna Bonacichová, čímž předjala teorii transnacionálních sociálních prostorů. V souvislosti s výzkumem židovské imigrace do Spojených států totiž poukázala na její roli „prostředníků“ mezi dvěma a více společnostmi (*middleman theory*).³⁶ Plnějšho porozumění se těmto

- 32 Celkový sociologický a sociálně-politický rozbor aktuálních imigrací do České republiky viz NEŠPOR, Zdeněk R.: Proměny socioekonomických hodnot v důsledku migračních procesů. In: TÝŽ – VEČERNÍK, Jiří (ed.): *Socioekonomické hodnoty, politiky a instituce v období integrace České republiky do Evropské unie*. Praha, Sociologický ústav AV ČR 2006 (v tisku).
- 33 NOSKOVÁ, Helena: Tolerance, minority a cizinci v České republice. In: ŠRAJEROVÁ, Olga (ed.): *Národnostní menšiny na přelomu tisíciletí*. Opava – Praha, Slezský ústav Slezského zemského muzea – DIS RE 2000, s. 45–54.
- 34 NEŠPOR, Zdeněk R. – HORNOFOVÁ, Martina – JAKOUBEK, Marek: Čeští nekatolíci v rumunském Banátu a v Bulharsku, 4. část. In: *Lidé města: Revue pro etnologii, antropologii a etologii komunikace*, č. 8 (2002), s. 85–104; SECKÁ, Milena: Migrace Čechů z Rumunska do České republiky (bývalé ČSFR) a vývojové aspekty jejich adaptačního procesu. In: *Český lid*, roč. 70, č. 3 (1993), s. 177–183.
- 35 NEŠPOR, Zdeněk R.: Most, nebo propast? Co vyplynulo ze sociologického výzkumu o českých navrátilcích z emigrace po roce 1989. In: *Přítomnost*, č. 3 (podzim 2003), s. 10 n.
- 36 BONACICH, Edna: Middleman Minorities and Advanced Capitalism. In: *Ethnic Groups*, roč. 2 (1980), s. 311–320; TÁŽ – MODELL, John: *The Economic Basis of Ethnic Solidarity*. Berkeley – Los Angeles, University of California Press 1980.

skutečností a procesům dostalo až v novějších studiích Ewy Morawské, Ivana Lighta a dalších.³⁷ Na jejich základě byla vypracována teorie takzvaných etnických (sub)ekonomik, zohledňující například (sebe)zaměstnávání příslušníků etnických či imigrantských skupin stejně jako perspektivu vnitřní ekonomiky etnických enkláv. Neznašená to, že by všichni (i)migranti v rámci hostitelských zemí vytvářeli společenství, které by bylo v nějakých charakteristikách odlišné od většinové společnosti hostitelské země. K tomuto vývoji však může za určitých okolností docházet a jako takový pak tvoří součást migračních či transnacionálních systémů.

Obecně přitom platí – což si badatelé o migracích uvědomili teprve nedávno – že ať už jsou společenství imigrantů (sebe)definovaná jakkoli, vymezují se primárně nikoli ve vztahu k rodné zemi, nýbrž v (negativním) vztahu k sociální majoritě země hostitelské. Jinak řečeno, ať jsou to existující etnicko-ekonomické vazby, politická orientace, náboženské přesvědčení nebo folklorní tradice, tyto formace musí být studovány zejména ve vztahu k sociokulturním institucím migrační země, které je obklopují, a nikoli jako relikty předmigračního období, tedy ve vztahu k historické realitě země emigrační. Pokud s emigrační zemí nadále souvisejí, což je typické až po poslední půlstoletí, i když k tomu v některých případech docházelo i dříve, pak je tomu tak v rámci dynamické souvztažnosti s jejím dalším vývojem v rámci transnacionálních sociálních prostorů. Obecné přijetí tohoto paradigmatu dále posílila paralelní teoretická konstituce ekonomické sociologie,³⁸ která přinesla nový pohled na tři základní ekonomické entity: firmy, trh práce a oblast spotřeby. V rovině analýzy podniků především zpochybnila roli racionality v organizačních a řídicích procesech, neboť rozhodovací racionalita je ve skutečnosti často suplována závislostí na sociokulturních kategoriích a interpersonálních a symbolických vazbách. Socio-

Douglas Massey patří mezi kritiky tradičních migračních teorií a současně proponenty širších společenskovedních přístupů k migračním studiím

- 37 WEBER, Michael P. – MORAWSKA, Ewa: East Europeans in Steel Towns: A Comparative Analysis. In: *Journal of Urban History*, roč. 11, č. 3 (1985), s. 280–313; dále viz studie citované v pozn. 11. Celkový přehled viz LIGHT, I. – KARAGEORGIS, S.: *The Ethnic Economy*, s. 647 n.
- 38 Nejnověji viz SWEDBERG, Richard: *Principles of Economic Sociology*. Princeton – Oxford, Princeton University Press 2003. Ke vztahu ekonomické sociologie a migračních studií viz NEŠPOR, Zdeněk R.: *Reemigranti a sociálně sdílené hodnoty: Prolegomena k sociologickému studiu českých emigračních procesů 20. století se zvláštním zřetelům k západní reemigraci 90. let*. Praha, Sociologický ústav AV ČR 2002, s. 27–32.

Charles Tilly, americký historik a sociolog. Proslavil se sociálním rozbořem francouzského protirevolučního povstání ve Vendée, později se věnoval především migračním studiím. V současnosti jeden z předních ekonomických historiků

zemi, respektive svým součastem v ní. „Pro etnické minority [jejich] kultura hraje klíčovou roli jako zdroj identity a základ rezistence vůči vylučování a diskriminaci ze strany majoritní společnosti.“²⁵ Vzhledem k tomu, že značná část aktuálních migrací je jen dočasná, i když to u některých znamená období přesahující délku trvání jedné generace, a vzájemné vazby mezi emigračními a imigračními součástmi téhož společenství tvoří jejich významný prvek (například v podobě kapitálové výměny a „vysílání“ zástupců dané komunity do ciziny za prací),²⁷ mezi dvěma a více zeměmi vznikají relativně trvalé migrační systémy. Tvoří se na bázi historických, politických, ekonomických, sociálních a kulturních vazeb, v jejichž rámci dochází k migračním rozhodnutím a pohybům, a hraje při nich roli jak kulturní a symbolický kapitál, projevující se především v globálním, systémovém měřítku, tak kapitál sociální (rodinné a skupinové struktury, neformální sociální sítě) a kulturní; v poslední době však i organizovaný kapitál ekonomický, struktury ozna-

řované jako migrační průmysl (jež někdy stojí za hranicí zákona). Různé podoby teorie migračních systémů přitom v poslední době vypracovali, vedle již zmiňovaných autorů, především Wolff-Rüdiger Böhning, Knuth Dohse, Jon Goss, Mary M. Kritzová, Colleen Mitchell a další.

Antropologické přístupy k migračním studiím

Vedle systémového přístupu, který nahradil starší teorie asimilace a v některých ohledech i etnického pluralismu, se stále zřetelněji uplatňuje antropologicky orientovaná perspektiva takzvaných transnacionálních sociálních prostorů,²⁸ již někteří badatelé dokonce označují za „třetí generaci“ migračních studií.²⁹ Thomas Faist přitom rozlišuje tři roviny analýzy migračních pohybů (přičemž v jejich rámci se uplatňují všechny tyto aspekty): zprvė individuální rovinu, vycházející z osobních hodnotových schémat a očekávání; zadruhé rovinu kolektivních sociálních a symbolických pout; a zatřetí rovinu vyšších, celospolečenských sociálních struktur.³⁰ Zatímco individuální stránku migračních pohybů studovaly klasické migrační teorie, jejichž individualistický pohled na migrace vedl k přílišnému zdůrazňování socioekonomických, občansko-politických a dalších motivačních faktorů jednotlivce, a strukturální pohled obecných systémových přístupů, mezi nimiž v posledních letech dominovala teorie migračních systémů, postuloval existenci širokých sociálních sítí, aniž by byl zcela s to vysvětlit jejich vznik, teprve tematizace analytické „střední roviny“ dokázalo tyto nedostatky podle Faista řešit. Nejde totiž jen o síť sociální, jakkoli významné jsou, ale také o neformální a poloformální sociální organizace, vznikající na základě společně sdílených symbolických hodnot, jako je etnicita, náboženství, sociálně sdílené hodnoty a další. Participace na těchto sítích, překračujících hranice jednotlivých států (proto se hovoří o transnacionálních sociálních prostorech), totiž výrazně zvyšuje přenosnost, a tudíž i „konvertibilitu“, sociálního kapitálu. Tím dochází ke snížení sociálních nákladů spojených se vstupem a integrací do nového prostředí, což je obzvláště významné v situaci sílicích globalizačních tendencí. Sociální a symbolický kapitál se přitom uplatňuje jak v selekci samotných (skupin) migrantů, v jejich výběru imigračních zemí, tamní difuzi a fenoménu řetězových migrací, tak při (ve většině případů nutně jen částečné) adaptaci a integraci imigrantů do institucionálních sfér hostitelské společnosti. Jiný typ teoretické syntézy dosavadních migračních studií předložil nedávno i Douglas Massey se svými spolupracovníky.³¹

25 TILLY, Charles – TILLY, Chris: *Work Under Capitalism*. Boulder – Oxford, Westview Press 1998, s. 192 n.

26 CASTLES, S. – MILLER, M. J.: *The Age of Migration*, s. 37.

27 YANS-McLAUGHLIN, V. (ed.): *Immigration Reconsidered*, s. 7, 45 aj.

28 Viz úvod editorů Caroline B. Brettellové a Jamese F. Hollifielda ke sborníku *Migration Theory* a stať C. B. Brettellové „Theorizing Migration in Anthropology“ (*tamtéž*, s. 97–135).

29 FAIST, T.: *The Volume and Dynamics of International Migration*, s. 10–12.

30 *Tamtéž*, s. 30–35.

31 MASSEY, Douglas S. ad.: *Worlds in Motion: Understanding International Migration at the End of Millennium*. Oxford, Oxford University Press 1998.

(Immanuel Wallerstein), avšak jejich základním explikačním rámcem byla – narozdíl od předchozího typu – makrorovina, představovaná především „umístěním“ státu v rámci širšího geopolitického, ekonomického a kulturního mezinárodního vztahového společenství. Tyto přístupy předpokládaly, že mezinárodní migrace vyvolává nerovnost v distribuci zdrojů a moci mezi jednotlivými státy, v čemž ji doplňuje vstupní politika imigračních zemí. Konceptualizace migračních pohybů tedy i v tomto případě vycházela z *push* a *pull* faktorů a racionální volby jednotlivce, jen se rozšířilo její referenční pole. S těmito teoriemi často souvisely i folkloristické výzkumy přetrvávající některých tradičních symbolů a sociálních vazeb z předmigračního období v hostitelských zemích. Tyto momenty vytvořily ústřední významové struktury migračních událostí, dotvářely však jejich „kolorit“ a spolu s participací na světovém systému upozorňovaly na jejich jistý historický rozměr.

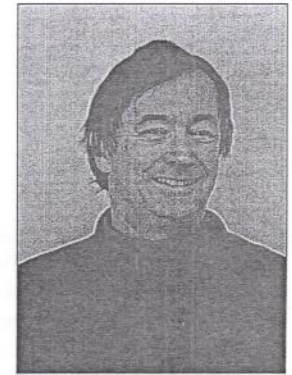
Neoklasická konceptualizace migrací dokázala, třebaže s určitými problémy, spočívajícími v existenci řetězových migrací a politických uprchlíků, uspokojivě vysvětlit většinu migračních pohybů do druhé světové války, především takzvanou velkou migraci z Evropy do Spojených států, Kanady a některých zemí Latinské Ameriky. Naopak historicko-strukturální přístupy ukázaly své přednosti při analýzách migrací do takzvaných globálních měst, ať již v Americe (Los Angeles, Mexico City a další), Asii (Singapur) nebo subsaharské Africe (Addis Abeba, Nairobi), a obecně migrací spojených se vzájemnými vztahy mezi centry a periferiemi jednotlivých politických sociálních a kulturních okruhů. S rozšiřováním migračních pohybů i jejich typů ve druhé polovině 20. století však narůstaly explikační problémy spjaté s oběma přístupy. Neoklasicismu totiž chyběla historická dimenze, kterou lze vidět kupříkladu za preferování někdejších koloniálních velmocí jako imigračních zemí u obyvatel bývalých kolonií, zatímco historicko-strukturální přístupy nabízely pouze globální a často příliš schematický pohled na mezinárodní vazby a vztahy, který nebral v potaz konkrétní odlišnosti. Navíc se ukázalo, především zásluhou výzkumů Alejandra Portese¹⁶ a Douglase Masseyho,¹⁷ že sociokulturní dědictví předmigračního období je mnohem silnější, než se do té doby předpokládalo, takže vede k rozšiřování etnokulturní diverzity a *ipso facto* k multikulturalismu v rámci hostitelských zemí. Multikulturalismus jako politické heslo přitom přestal mít povýtce folkloristický, etnozáchovný význam, jak by mu rozuměly starší historicko-strukturální výzkumy. Zároveň však platilo, že migrují jen „určití“ lidé z a do „určitých“ zemí – například v případě migračního systému Mexika a Spojených států ti, kteří

16 PORTES, Alejandro: Immigration Theory for a New Century: Some Problems and Opportunities. In: *International Migration Review*, roč. 31, č. 4 (1997), s. 799–826; PORTES, Alejandro – RUMBAUT, R. G.: *Immigrant America: A Portrait*. Los Angeles, University of California Press 1990.

17 MASSEY, Douglas S. ad.: Theories of International Migration: A Review and Appraisal. In: *Population and Development Review*, roč. 19, č. 3 (1993), s. 431–466; TÝŽ: An Evaluation of International Migration Theory: The North American Case. In: *Tamtéž*, roč. 20, č. 4 (1994), s. 699–751.

„byli ve skutečnosti amerikanizováni již předtím, než přišli do Spojených států“.¹⁸ K emigracím obyvatele dále nevedl jen nedostatečný rozvoj některých zemí, nýbrž rozvoj sám tyto emigrace také implikoval,¹⁹ přičemž rozhodnutí k nim spočívalo na daleko širším než jen individuálním hodnotovém a referenčním rámci. Přísně ekonomistický pohled, považující individuum za hlavního činitele migračních procesů, doplněný případně o historické a etnografické studium kulturních kořenů bez většího vlivu na současný stav, byl proto v celosvětové odborné diskusi jednoznačně opuštěn.²⁰

Namísto toho se začalo uvažovat o sociálních a často i socioekonomických faktorech, jež oboustranně ovlivňují migrační procesy. Podle známého, jakkoli extrémního, postulátu Charlese Tillyho totiž nemigrují jednotlivci, nýbrž „migrují [sociální] sítě“.²¹ Takzvaná nová ekonomika migrací (Oded Stark) ukázala, že transsubjektivní sociální vazby, především rodinné, respektive domácnostní (*households*), ale i větších sociálních entit až po úroveň celé komunity, totiž významnou měrou ovlivňují jak rozhodnutí, zda a jakým způsobem migrovat, tak výběr imigrační (hostitelské) země a formu i míru adaptace a integrace do tamní společnosti.²² Zároveň platí, že migrační vlny nesestavují z izolovaných jednotlivců, nýbrž zahrnují širší sociální skupiny spojené silnými či slabými vzájemnými vazbami. Novější výzkumy tak prokázaly, že etnické sociální sítě, působící kromě jiného jako zdroje pracovních příležitostí v rámci formální²³ i neformální ekonomiky,²⁴ většinou fungují na bázi sdílení sociálního a symbolického kapitálu, přičemž usnadňují jeho „konvertibilitu“. Tyto sítě imig-

Ivan Light, badatel v oblasti ekonomických důsledků imigrace. Vypracoval teorii etnických (sub)ekonomik, uplatňující se především v rámci současných migrací

18 YANS-McLAUGHLIN, V (ed.): *Immigration Reconsidered*, s. 10. Viz také CHAN, Sucheng: *European and Asian Immigration into the United States in Comparative Perspective, 1820s – 1920s*. In: *Tamtéž*, zejména s. 40–61.

19 Viz zejména KEELEY, Charles B.: *Demography and International Migration*. In: BRETTELL, C. B. – HOLLIFIELD, J. F.: *Migration Theory*, s. 52.

20 Viz úvodní text editorů sborníku. In: *Tamtéž*, s. 1–20.

21 TILLY, Charles: *Transplanted Networks*. In: YANS-McLAUGHLIN, V: *Immigration Reconsidered*, s. 85. Srv. také TILLY, Charles: *Mechanisms of Inequality*. Stockholm, Stockholm University 1996.

22 STARK, Oded: *The Migration of Labour*. Oxford, Blackwell Publishing 1991; viz také BRETTELL, C. B. – HOLLIFIELD, J. F.: *Migration Theory*, s. 51 a 83.

23 POWELL, Walter W. – SMITH-DOERR, Laurel: *Networks and Economic Life*. In: SMELSER, N. J. – SWEDBERG, R. (ed.): *The Handbook of Economic Sociology*, s. 372–376.

24 LIGHT, I. – KARAGEORGIS, S.: *The Ethnic Economy*, s. 650.